

Amira Arafa är ett offer för klanrelaterat våld i Egypten. Foto: Mohamed Ali Eddin / TT

ESSÄ | HEDERSKULTUR

Hederskultur – Långt mer än bara kvinnoförtryck

AV PER BRINKEMO • 30 MAJ 2019

Sverige och ett så avlägset land som Jordanien brottas med likartade fenomen: attacker på polisstationer, domstolar och andra statliga institutioner, storbråk på lärosäten och gator, klanjustis och hedersbrott. Vad har vi att lära av landet i Mellanöstern?

På många sjukhus runt om i Sverige finns numera en skylt där det står: "Högst två anhöriga." Vad är skälet till denna nya information – eller snarare – tillrättavisning? Under flera års tid har vi nåtts av nyheter om fenomen och konflikter som vi i Sverige tidigare inte har hört talas om. Som storkonflikter på lärosäten, inte bara mellan elever, utan även mellan tillrusande släktingar. Ekot berättade förra året att elever som börjat bråka med varandra snart kallar in familjemedlemmar till skolan.[1] "Har man en

I KORTHET

/ Sverige och Jordanien brottas idag med likartade fenomen: attacker på polisstationer, domstolar och andra statliga institutioner, storbråk på lärosäten och gator, klanjustis och hedersbrott.

/ Heders- och kränkthetskulturen ingår i ett system som praktiseras i många länder, inte minst i Mellanöstern. Det bygger på att ingen enskild individ är en individ i västerländsk mening utan en oupplöslig del av ett gigantiskt kollektiv baserat på blodsband.

mobiltelefon så går det på några minuter så har man ett gäng utanför skolan. Man har syskon som är äldre och det kan vara mycket äldre som kommer till skolan och talar om hur det ska gå till”, berättade Håkan Franck på polisens nationella utvecklingscenter. Patrick Gladh, rektor på Angeredsgymnasiet, beskrev en händelse då flera män tog sig in på skolan och attackerade en elev. ”Det var en väldigt hätsk stämning och det var säkert 40–50 personer i det här utrymmet. Det var gissningsvis 8–10 stycken, i ålder 30+ som inte tillhörde skolan, berättade han för Ekot. Så sent som i mars 2019 rapporterade SVT om konflikter på Österledskolan i Oskarström. ”Skolpersonal ska den senaste tiden ha behövt avvisa både vuxna och yngre personer som inte går på skolan”, skriver man.[2]

Ny typ av våld

Inte sällan kan vi läsa om konflikter som tycks ha sin grund i det som beskrivs som hedersrelaterat eller kränkt heder.

2017 rapporterade Kvällsposten om ett jätteslagsmål på Värnhemsskolan i Malmö efter att en kille ansåg att några grabbar av annan nationalitet tittat på hans tjej. ”Han konfronterar dem och snart utbryter fullt kaos och slagsmål mellan nyanlända elever från Mellanöstern och Afghanistan vars relation på skolan länge varit spänd... Slagsmålet sprids även utanför skolan där en elev blir påhoppad av flera personer och misshandlas så grovt att ambulans senare måste köra honom till sjukhuset”, skriver tidningen.[3] Nu är blickar eller vad som uppfattas som flört mot någons flickvän även en klassisk källa till konflikt i traditionellt svenska miljöer, tänk bara på gamla tiders dansbanor eller en svartsjuk kvinnomisshandlare. Men det kollektiva inslaget och typen av incidenter avviker från det traditionella våldet.

Forskningen och kunskaperna om klanstrukturer ligger långt efter i Sverige och det saknas därför studier för hur brottsligheten påverkats till följd av dessa. Men om man följer nyhetsrapporteringen är det svårt att blunda för hur mängden av nyhetsrapporter och notiser om misshandel, skjutningar och mord som har sitt upphov i en upplevd känsla av kränkthet genom en blick eller ett närmande mot en kvinnlig släkting kommer allt tätare. Det förefaller vara en rimlig slutsats att det är länkat till ökad invandring från länder som är präglade av hederskultur. Därtill kan vi återkommande läsa om masslagsmål och storbråk på offentliga platser och om attacker på blåljuspersonal, attentat mot domstolar, polishus och andra myndighetsbyggnader. Hedersproblematik, lättkränkthet, och ett språkuttryck som tidigare inte förekommit i Sverige likt: ”Jag ska knulla din mamma” eller ”du trampar på min heder” har blivit allt vanligare.

Det bygger på att ingen enskild individ är en individ i västerländsk mening utan en ouplöslig del av ett gigantiskt kollektiv baserat primärt på blodsband.

Kollektivet framför individen

I Sverige ser vi konflikter och fenomen på skolor och i bostadsområden som man i ärlighetens namn måste betrakta som en annan typ än det vi tidigare har sett. Och som vi tycks sakna begreppsapparat och tolkningsmodeller för att förstå. Polis och åklagare vittnar om parallella maktstrukturer och alternativ rättskipning där släkters överhuvuden medlar i konflikter och kommer överens om belopp som betalas som kompensation för ett begånget brott. Ofta beskrivs dessa strukturer som kriminella, vilket de inte sällan är, men bortanför brottslig verksamhet finns det lager att borra sig djupare i för att kunna nå bättre förståelse. Heders-

/ Eftersom Sverige tagit emot hundratusentals människor från kollektivistiska strukturer bör vi lära mer om vad klan innebär för att kunna förstå vad som händer i samhället.

/ När svenska åklagare och polis berättar om parallella domstolar är det ett tecken på att tilliten till staten är låg.

/ Sverige har tagits på sängen av att det finns människor som saknar erfarenhet av en liberal, sekulär, demokratisk rättsstat. De svenska beslutsfattarnas agerande har varit naivt, menar Per Brinkemo.

och kränkthetskulturen, kollektivt agerande och de parallella domstolarna ingår i ett system som praktiseras i många länder, inte minst i Mellanöstern. Det bygger på att ingen enskild individ är en individ i västerländsk mening, utan en del av ett gigantiskt kollektiv baserat primärt på blodsband, vilket jag beskrivit i föregående text.

En kvinna ska ha knuffats eller fallit från en balkong i Rinkeby. Polisens tekniker i arbete. Foto: Per-Olof Sännås/Aftonbladet/TT

När jag nyligen gjorde research i Jordanien, det land som enligt World Value Surveys värderingskarta är vårt lands absoluta motsats (av undersökta länder) upptäckte jag att trots alla olikheter med Sverige kan Jordanien tjäna som studieobjekt och utgångspunkt för en förståelse av det som nu händer i Sverige. Eftersom landet inte är en "failed state" utan hyfsat välfungerande utgör det ett närmast perfekt objekt för att förstå relationen mellan klan och stat.

Jordanien är en i jämförelse med Sverige ny statsbildning. Medan nationalstaten Sverige är sprungen ur bondekultur och anses ha uppstått kring Gustav Vasas kröning, 1523, är den jordanska sprungen ur beduinkultur och långt yngre. Efter att ha ingått i det Osmanska riket bildade britererna 1921 Transjordanien innan landet slutligen blev självständigt år 1946. Den jordanska staten sjösatte snart program för att få beduinbefolkningen att bosätta sig i byar eller städer eftersom det är omöjligt att styra nomader som rör sig från plats till plats. Inte sällan skedde det med tvång. Idag är bara tre procent av befolkningen beduiner, resten bofasta eller seminomader.

Klansamhälle under modern yta

Jordanien är, trots sin placering mitt emellan oroshärddar – Irak, Syrien och Israel/Palestina – förvånansvärt stabilt. När man besöker landet förförs man lätt av dess modernitet, med fungerande infrastruktur, eget flygbolag, lyxiga köpcentra och höghus i huvudstaden Amman och en ganska modern bilpark. Men det är ofta vid ytan den utifrån kommandes blick stannar. Det är svårt att få syn på de sociala och legala strukturer som är bärande i landet när man ser unga män i t-shirt, moderna frisyrrer, jeans och Nike-skor, och en del unga kvinnor med utsläppt hår. Drottning Rania liknar en fräsig fotomodell och pratar om individens frihet.

Drottning Rania visar upp sig på tillställningen Fashion for Relief under Cannesfestivalen.
Foto: XPOSURE PHOTOS / TT

Modernt, tänker man. Ja, materiellt, framför allt i Amman. Men under nationalstatens yta finns klansamhället kvar. Landet är från grunden byggt på klanstrukturer. Det är ett hashimitiskt kungadöme vilket innebär att man anser att kungen kommer från samma släkt som profeten Muhammed, nämligen släkten Banu Hashim. Det officiella namnet på landet är "Hashimitiska kungadömet Jordanien". Det är ur dessa blodslinjer de får sin religiösa legitimitet som regenter. Medlemmar ur samma stam styrde tidigare i både Syrien (under ett år, 1921) och Irak (1921-1958). För att skapa en maktbalans och stabilitet i landet har andra klaner tillåtits ta hand om militär, säkerhetstjänst och polis.

Klanorganisation, som har uppstått i statslösa samhällen och som anses ha 5 000 år på nacken, har visat sig vara extremt anpassningsbar. Den har förmåga att överleva under radikalt andra omständigheter än de ursprungliga. Klanstrukturen har anpassat sig till olika religioner, kristendom och islam, och har en förmåga att kliva in i en statsapparat och tjäna den, ibland utnyttja den – med *asabiyya* (total lojalitet), som förklarades i förra texten, i grunden intakt. Det Osmanska riket var de första erövrarna som institutionaliserade och formaliserade klaner i en statsapparat i det som idag är Jordanien på 1500-talet. Riket var helt beroende av samarbete med klaner för att kunna ta ut skatt av befolkningen och organisera säkerhet och kontroll över handelsvägar. För att genomföra detta var man tvungen att släppa in klanerna i administrationen. Det kom att ge vissa prominenta klaner ekonomiska fördelar medan andra nonchalerades helt.

Låga kunskaper om klan i Sverige

Såväl det Osmanska riket som västliga kolonialmakter har på olika vis försökt förhålla sig till Mellanösterns sociojuridiska strukturer. Man har gång på gång trott sig lyckas med att foga in

klanerna i en statsapparat för att sen upptäcka att de är intakta, om än med ytliga förändringar för att kunna fungera under andra betingelser. Det är naturligtvis fullt möjligt att ta steget från klansamhälle till en fungerande nationalstat, men det jordanska exemplet visar att det trots allt rör sig om sega strukturer. Eftersom Sverige tagit emot hundratusentals människor från kollektivistiska strukturer har vi nytta av att höja kunskapsnivån om vad klan innebär. Sverige kan också lära av hur jordanska medier och forskare beskriver problematiken. Att tala om stammar och klaner är fullkomligt självklart och man skiljer därför på våld utfört av en individ och klankonflikter. En uppblossande konflikt mellan två individer får i sådana strukturer återverkningar hos de båda parternas respektive grupp. Därför kan man i lokala medier läsa nyheter som följande:

- Beväpnade konflikter baserade på klantillhörighet mellan universitetsstuderande har hittills i år krävt fem liv.[4]
- Våld mellan två klaner, åtta mil från Amman, ledde till en mans död, fyra skadade och tolv arresterade. Våldet eskalerade mellan de båda familjerna och fortsatte in på det sjukhus dit de skadade förts.[5]
- Vittnen såg 100 till 150 män, en del av dem maskerade, som trängde sig in på Konstakademien som började med en konflikt mellan två individer men som eskalerade till ett klanbråk.[6]
- Våld mot sjukhuspersonal rapporterades 2017 till 56 stycken och 21 gånger det första kvartalet 2018.[7]

” När statliga lagar inte framstår som legitima eller där institutioner upplevs som dysfunktionella, uppstår en konkurrenssituation mellan staten och klanen.

Tankesmedjan Center for Strategic Studies i Amman skriver i en rapport med rubriken: ”Tribal Violence – Historical Context and Current Problems” om ett större narkotikatillslag där polisen sköt ihjäl en person.[8] Det fick som följd att den mördades klan reagerade och organiserade ett upplopp i den västra stadsdel i Amman där de bor. Polisbilar förstördes och en byggnad sattes i brand. Förklaringen till denna typ av återkommande upplopp förklaras i texten med ”... det är uppenbart att bristande tilltro till lokala myndigheter får människor att fortsatt söka skydd och säkerhet i sin klan...”[9] När statliga lagar inte framstår som legitima eller där institutioner upplevs som dysfunktionella, uppstår en konkurrenssituation mellan staten och klanen.

” Folk tvingas bevittna nedbrända byggnader, butiker, kastade molotovcocktailar och skjutningar.

Farlig acceptans för hederskultur

Jebel al Nasr, en stadsdel i Amman som få turister besöker, har haft återkommande problem med en rad olika klaner. De är beväpnade med automatvapen: Uzi och AK47:or. Folk tvingas bevittna nedbrända byggnader, butiker, kastade molotovcocktailar och skjutningar. Det är svårt att bedriva affärsverksamhet i en sådan miljö, vilket boende i området klagat över. Vid ett tillfälle sköts en polis till döds när en lynchmobb på 500 tungt beväpnade män attackerade polisstationen efter att en av deras klanmedlemmar blivit arresterad av polisen.[10] Så länge institutionerna inte kan garantera trygghet och service lever klansystemet kvar. I det jordanska fallet är det sannolikt också det faktum att klanjuridiken med sin traditionella modell för konfliktlösning har en så stark så stark och accepterad ställning i landet som gör att befolkningen hålls fast i ett beroende till klanen.

Kristen Kao, statsvetare vid Göteborgs Universitet skriver i Washington Post att hon har mött sheikh al-shiukh (vilket betyder shejkernas shejk), från Jordaniens största klan, Daif Allah al-Qulab. Han berättade att de statliga domstolarna nästan alltid väntar med domslut tills klanernas representanter kommit överens om kompensation. Om den ena parten betalat kompensation enligt klanjuridiken reduceras straffet i de statliga domstolarna avsevärt. Det visar på klanjuridikens och därmed hederskulturens fortsatta inflytande i landet.[11]

” 29 procent av deltagarna uppgav att de föredrar klanjustis, också när det handlar om mord.

I en undersökning gjord av Governance and Local Development (GLD) Jordan 2104 uppgav 29 procent av deltagarna att de föredrar klanjustis, också när det handlar om mord. 59 procent föredrog en mix av statliga domstolar och klanförhandlingar. Endast 12 procent ville att rättvisan enbart skulle skötas av rättsstaten genom de statliga domstolarna.

” Vi är ett land som tagits på sängen av att det finns människor som saknar erfarenhet av en liberal, sekulär, demokratisk rättsstat.

När svenska åklagare och polis berättar om parallella domstolar bör man därför dra öronen åt sig. Det är ett tecken på att övergången till statliga system är bristfällig och därmed tilliten till dem. Människor präglade av klanorganisation möter i Sverige ett folk med en närmast osannolikt hög tillit till institutionerna. Man kan inte ta för givet att denna tillit per automatik sprider sig till människor som aldrig erfarit något liknande utan är vana att sköta konfliktlösning på eget vis genom klanen. Det är detta vi ser när storfamiljer agerar i kollektiv, oavsett om det handlar om besök på akutavdelningar där mängder av släktingar dyker upp eller på skolor där man gör gemensam sak för en utsatt medlem i familjen.

Det är sorgligt att samhällets beredskap inför vad kollektivistiska strukturer är och betyder är så låg. Vi är ett land som tagits på sängen av att det finns människor som saknar erfarenhet av en liberal, sekulär, demokratisk rättsstat. Är inte det egentligen obegripligt? Eller för att använda det ord som allt fler beslutsfattare använder när de ser sitt handlande i backspegeln – naivt.

Per Brinkemo är före detta journalist och författare till boken “Mellan stat och klan”.

Till Dig som följer Kvartal

Kvartal är Sveriges minsta mediehus. Allt vårt material finns på webben och är gratis att ta del av.

Vi är beroende av Ditt förtroende.

Redaktionenens arbete finansieras genom donationer från våra läsare, lyssnare och tittare.

Vårt löfte till publiken är att erbjuda Sveriges ledande plattform för vuxen samhällsdebatt och kvalificerad analys.

Du kan bidra till Kvartals arbete.

Bidrag tas tacksamt emot på:

Swish, nr: **1234996484**,

eller via QR-koden till höger.

Bankgiro **580-9801** till Insamlingsstiftelsen Kvartal.

IBAN: SE82 1200 0000 0133 9015 5325

BIC/SWIFT: DABASESX

Will du stödja oss löpande, lägg upp en stående överföring till konto **1339-0155325**, Danske Bank.

Tack för Ditt stöd till fri journalistik.

Noter

- [1] <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6964702>
- [2] <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/halland/konflikter-pa-osterledskolan-orsakar-oro-hos-eleverna>
- [3] <https://www.expressen.se/kvallsposten/skandalskolan-som-vaktas-av-taggrad/>
- [4] <https://www.al-fanarmedia.org/2013/07/tribal-violence-plagues-jordanian-public-universities/>
- [5] <http://www.jordantimes.com/news/local/tribal-fight-over-parking-sees-one-killed-12-arrested-families-evicted>
- [6] <http://www.jordantimes.com/news/local/student-rights-movement-says-uj-clashes-were-tribally-motivated%E2%80%99>
- [7] <http://www.jordantimes.com/news/local/no-justification-attacks-medical-personnel--ministry>
- [8] <https://www.files.ethz.ch/isn/139093/107.pdf>, sid 7
- [9] <https://www.files.ethz.ch/isn/139093/107.pdf> sid 9
- [10] <https://www.albawaba.com/news/amman-tribes-jordan-439489>
- [11] https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/05/28/do-jordans-tribes-challenge-or-strengthen-the-state/?utm_term=.786ce9798fa7